

ΜΝΗΜΕΙΩΔΕΙΣ ΠΕΡΙΠΕΤΕΙΕΣ

στα ελληνικά μνημεία unesco

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΣ ΧΩΡΟΣ ΦΙΛΙΠΠΩΝ

► συντελεστές έργου

ΓΕΝΙΚΟΣ ΣΥΝΤΟΝΙΣΜΟΣ

Αναστασία Λαζαρίδου, Δρ Αρχαιολόγος, Επίτιμη Προϊσταμένη Διεύθυνσης Αρχαιολογικών Μουσείων, Εκθέσεων & Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων
Νικολέττα Σαραγά, Αρχαιολόγος, Αναπληρώτρια Προϊσταμένη Διεύθυνσης Αρχαιολογικών Μουσείων, Εκθέσεων & Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων

ΣΥΛΛΗΨΗ–ΙΔΕΑ

Ανδρομάχη Κατσελάκη, Δρ Αρχαιολόγος, Προϊσταμένη Τμήματος Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων & Επικοινωνίας, ΔΑΜΕΕΠ

ΓΕΝΙΚΗ ΕΠΙΒΛΕΨΗ–ΓΕΝΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

Ανδρομάχη Κατσελάκη

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΠΡΑΞΗΣ

Νικήτας Γεωργιόπουλος, Αρχαιολόγος, ΤΕΠΕ, ΔΑΜΕΕΠ

ΟΡΓΑΝΩΣΗ–ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

Αθηνά Παπαδάκη, Αρχαιολόγος, MSc Διοίκηση Πολιτισμικών Μονάδων, ΤΕΠΕ, ΔΑΜΕΕΠ

ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ–ΓΡΑΦΙΣΤΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

Σπήλιος Πίστας, Γραφίστας, ΤΕΠΕ, ΔΑΜΕΕΠ

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ/ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ

Ελευθερία Βλάχου, Αρχαιολόγος–Μουσειολόγος
Αθηνά Παπαδάκη

ΓΡΑΦΙΣΤΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΕΝΤΥΠΩΝ

Ειρήνη-Μαργαρίτα Καλομοίρη, Γραφίστρια–Μουσειολόγος
Βασίλης Δημόπουλος, Γραφίστας, ΤΕΠΕ, ΔΑΜΕΕΠ
Σπήλιος Πίστας, Γραφίστας, ΤΕΠΕ, ΔΑΜΕΕΠ
Ειρήνη Χαραλαμπίδη, Γραφίστρια, ΤΕΠΕ, ΔΑΜΕΕΠ

ΕΡΕΥΝΑ–ΣΥΓΓΡΑΦΗ ΚΕΙΜΕΝΩΝ ΕΝΤΥΠΩΝ

Ιωάννης Βαξεβάνης, Αρχαιολόγος Βυζαντινών & Μεταβυζαντινών Αρχαιοτήτων
Ελευθερία Βλάχου
Νικήτας Πάσσαρης, Δρ Αρχαιολόγος Βυζαντινών & Μεταβυζαντινών Αρχαιοτήτων
Αθηνά Παπαδάκη

ΓΛΩΣΣΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΕΝΤΥΠΩΝ

Ιωάννης Βαξεβάνης
Αθηνά Παπαδάκη

ΚΡΙΤΙΚΗ ΑΝΑΓΝΩΣΗ

Εφορεία Αρχαιοτήτων Καβάλας–Θάσου

ΜΕΤΑΦΡΑΣΕΙΣ

Translix USCS IKE

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ

Radiant Technologies: Ανδρέας Σαντρουζάνος
Σπήλιος Πίστας

ΠΑΡΑΓΩΓΗ

Pressius Arvanitidis

► ευχαριστίες

Σταυρούλα Δαβάκη, Αρχαιολόγος, Προϊσταμένη ΕΦΑ Καβάλας–Θάσου

Ευχαριστούμε το Ίδρυμα Αικατερίνης Λασκαρίδη για τη δωρεάν χρήση του εικονογραφικού υλικού από την ιστοσελίδα www.travelogues.gr

ISBN 978-960-386-607-7

ΓΝΩΣΤΟΠΟΙΗΣΗ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗΣ ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑΣ

Το ελληνικό Υπουργείο Πολιτισμού διατηρεί τα πνευματικά δικαιώματα επί των απεικονιζόμενων αρχαίων και επί των φωτογραφιών και ο Οργανισμός Διαχείρισης & Ανάπτυξης Πολιτιστικών Πόρων εισπράττει τα τέλη δημοσίευσης αυτών (©ΥΠΠΟ-ΟΔΑΠ). Χρησιμοποιούνται επίσης εικόνες με copyright ©UNESCO, ©Wikimediacommons, ©OUR PLACE The World Heritage Collection. Διαφορετική προέλευση εικόνων αναφέρεται στην ενότητα προέλευση εικόνων. Απαγορεύεται η οποιαδήποτε μερική ή ολική ανατύπωση χωρίς την άδεια του εκδότη.

Copyright © 2023 Υπουργείο Πολιτισμού

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Υπουργείο Πολιτισμού

Γενική Διεύθυνση Αρχαιοτήτων
και Πολιτιστικής Κληρονομιάς

Διεύθυνση Αρχαιολογικών Μουσείων,
Εκθέσεων και Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων
Τμήμα Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων και Επικοινωνίας

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

Επιχειρησιακό Πρόγραμμα
Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού,
Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

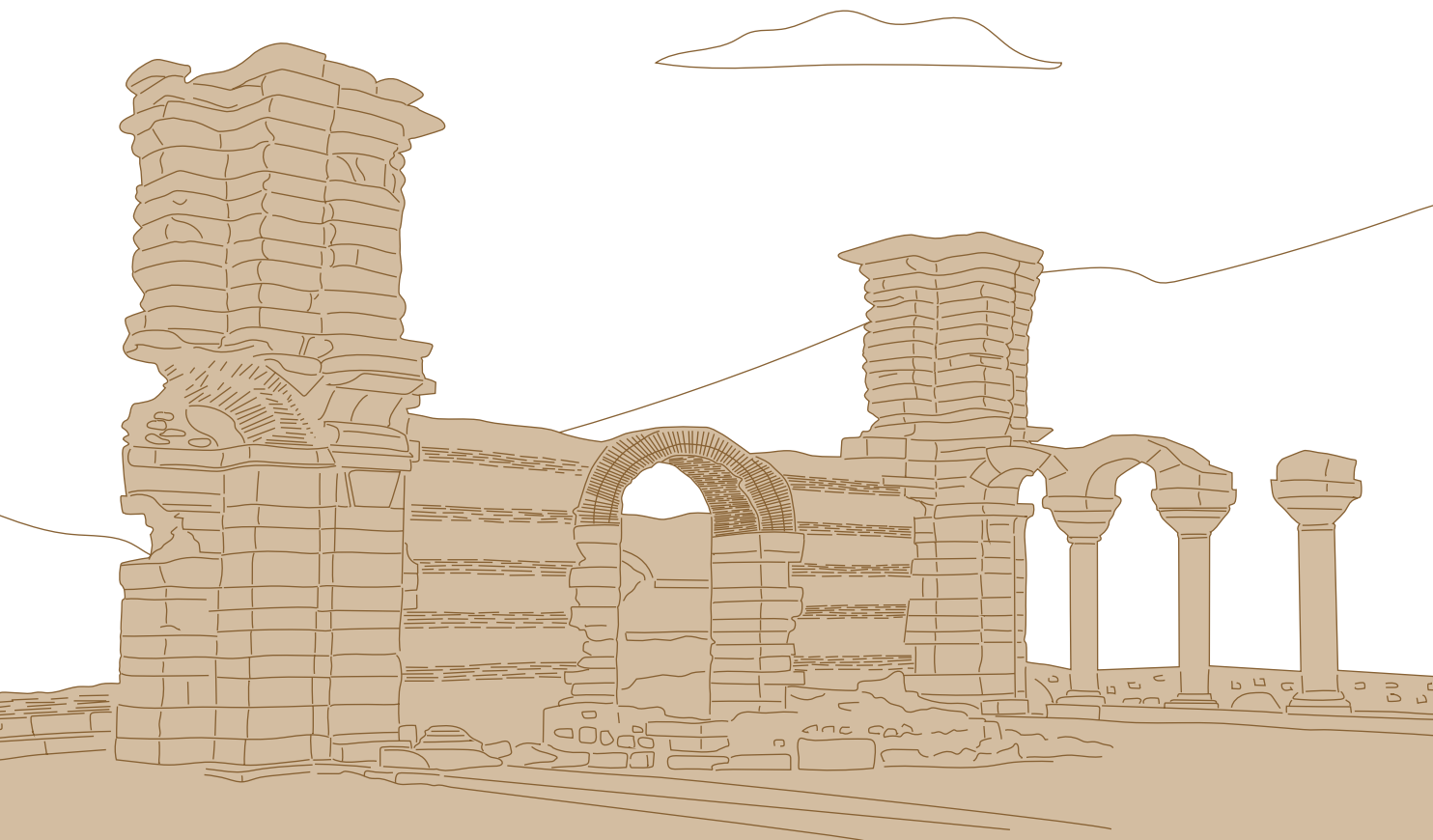

Το έργο συγχρηματοδοτείται από την Ελλάδα και την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) μέσω του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού, Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση», ΕΣΠΑ 2014-2020.

Αρχαιολογικός χώρος Φιλίππων

Δέκα βήματα μέχρι...

1

Εδώ έλαβε χώρα μία μάχη καθοριστική για την εξέλιξη της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας.

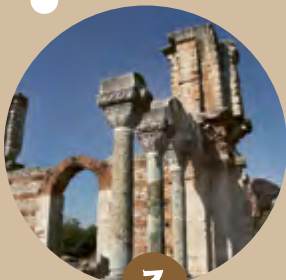
Η μάχη των Φιλίππων το 42 π.Χ.

2

Η πόλη μετατράπηκε σε ρωμαϊκή αποικία λίγο μετά τα μέσα του 1ου αι. π.Χ¹.

...τους Φιλίππους!

3

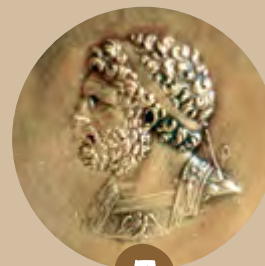
Εντάχθηκε στον Κατάλογο Μνημείων Παγκόσμιας Κληρονομιάς της UNESCO μόλις το 2016.

5

Στο θέατρο της πόλης κάθε καλοκαίρι λαμβάνει χώρα ένα σημαντικό πολιτιστικό φεστιβάλ.

Το Φεστιβάλ των Φιλίππων είναι το δεύτερο παλαιότερο πολιτιστικό φεστιβάλ της χώρας³.

7

Η πόλη οφείλει το όνομά της σε έναν σπουδαίο βασιλιά.

Τον Φίλιππο Β' τον Μακεδόνα, που ίδρυσε την πόλη το 357 ή 356 π.Χ. και της έδωσε το όνομά του.

9

Τον πλούτο της πόλης ενίσχυαν τα ορυχεία χρυσού και αργύρου του παρακείμενου Παγγαίου Όρους⁴.

4

Ήταν μία από τις πόλεις που από τον 2ο αι. π.Χ. και εξής διέσχιζε η αρχαία Εγνατία οδός².

6

Εδώ ιδρύεται από τον απόστολο Παύλο η πρώτη χριστιανική κοινότητα της Ευρώπης.

8

Αποτελεί μία από τις καλύτερα διατηρημένες ρωμαϊκές πόλεις σε ελληνικό έδαφος.

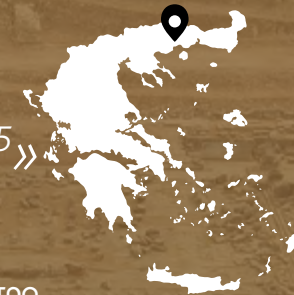
10

Βρίσκεται κοντά στη σημερινή Καβάλα.

Η Καβάλα, που στους αρχαίους χρόνους λεγόταν Νεάπολη και στους βυζαντινούς Χριστούπολη, ήταν το κοντινότερο λιμάνι στην πόλη.

Ο αρχαιολογικός χώρος των Φιλίππων

«Οψόμεθα
εις Φιλίππους⁵»

ΤΙ;

- Ένα ανθηρό αστικό κέντρο της ρωμαϊκής και παλαιοχριστιανικής περιόδου.

ΠΟΥ;

- Π.Ε. Καβάλας, Περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης.

ΠΟΤΕ;

- 357/6 π.Χ.: ίδρυση της πόλης από τον Φίλιππο Β΄.
- β΄ μισό 1ου αι. π.Χ.–6ο αι. μ.Χ.: ακμή της πόλης

τι λένε οι αριθμοί:

12 μίλια
ΡΩΜΑΪΚΑ

(σχεδόν 18 χιλιόμετρα)
η απόσταση από τη Νεάπολη

3,5 χλμ.
ΜΗΚΟΣ

οι οχυρώσεις
της πόλης

680 στρ.
Η ΕΚΤΑΣΗ

της οχυρωμένης πόλης

19.305 τ.μ.
ΕΜΒΑΔΟ

Ρωμαϊκής αγοράς (Forum)

...στον κατάλογο της UNESCO!

Η ένταξη στον Κατάλογο Μνημείων Παγκόσμιας Κληρονομιάς της UNESCO έγινε με βάση τα παρακάτω κριτήρια:

ΡΩΜΑΪΚΗ
ΠΑΛΑΙΟΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ
ΠΕΡΙΟΔΟΣ

ΕΤΟΣ ΕΝΤΑΞΗΣ: 2016

κριτήριο iii

Αποτελεί εξαιρετικό δείγμα της ενσωμάτωσης περιοχών στη Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία και της εξέλιξης της ρωμαϊκής πόλης μετά την εγκαθίδρυση του χριστιανισμού.

κριτήριο iv

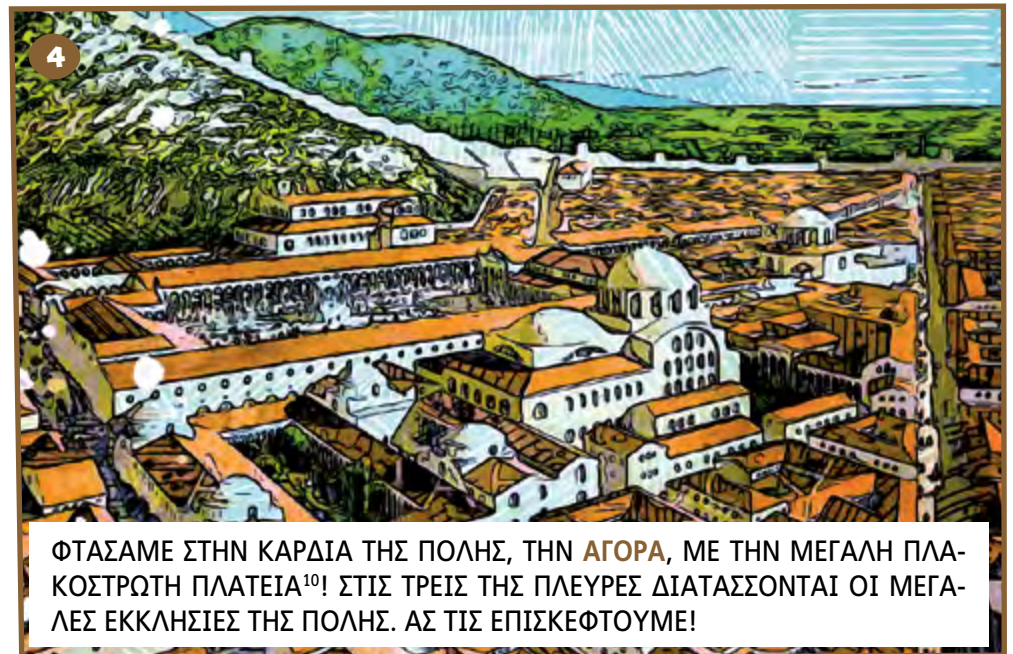
Τα επιβλητικά μνημεία των Φιλίπων αποτελούν αντιπροσωπευτικά δείγματα της ρωμαϊκής και παλαιοχριστιανικής αρχιτεκτονικής.

1.400 τ.μ.
ΕΜΒΑΔΟ

της μεγαλύτερης
έπαυλης στον χώρο

1. Αρχαιολογικός χώρος Φιλίπων. Διακρίνεται η Βασιλική Β'.

Περιδιαβαίνοντας στους Φιλίππους...

...Με τη διακόνισσα Λυδία

Το περιβάλλον...

«τὰ δ' ἐν μέσῃ τῶν στρατοπέδων πεδία
Ῥωμαῖοι κάμπους Φιλίππους καλοῦσι.»

Πλούταρχος, Βρούτος, 38:3.

Η πόλη των Φιλίππων είναι χτισμένη στις παρυφές της ελώδους περιοχής που κάλυπτε το ΝΑ τμήμα του κάμπου της σημερινής Δράμας, σε περιοχή που διέθετε άφθονες πλουτοπαραγωγικές πηγές. Η εύφορη γη ευνοούσε την ανάπτυξη της γεωργίας, ενώ τα παρακείμενα δάση πρόσφεραν την απαιτούμενη ξυλεία για ναυπήγηση πλοίων. Την οικονομία και την ευμάρεια της πόλης ενίσχυαν τα περίφημα ορυχεία χρυσού και αργύρου του Παγγαίου όρους.

2. Ερείπια των παλαιοχριστιανικών βασιλικών στους Φιλίππους. Αρχές 20ού αι.

«Δίοδος ἦν ἐς τὴν Ἀσίαν
τε καὶ Εὐρώπην
καθάπερ πύλαι»

Αππιανός,
Περὶ των Εμφυλίων,
IV:106¹⁵.

3. Πανοραμική άποψη των Φιλίππων.

...και το τοπίο

- Οι Φίλιπποι βρίσκονται σε ευνοϊκή γεωγραφική θέση, στο πέρασμα ανάμεσα στην Ασία και την Ευρώπη. Έλεγχαν τους οδικούς άξονες που συνέδεαν τη Μακεδονία με τη Θράκη, αλλά και την ενδοχώρα με τα παράλια.
- Η πόλη αναπτύχθηκε σε οχυρή θέση μεγάλης στρατηγικής σημασίας. Η ισχυρή ακρόπολη που δεσπόζει πάνω από το νότιο τμήμα της πόλης εξασφάλιζε την απαιτούμενη ασφάλεια σε περίπτωση επιδρομών.
- Πριν πάρει το όνομα του Μακεδόνα Βασιλιά Φιλίππου Β΄, η ευρύτερη περιοχή ήταν γνωστή ως Κρηνίδες, όνομα που απηχεί τα άφθονα νερά που πηγάζουν στην περιοχή.

Πράσινες λεπτομέρειες

Μεγάλο τμήμα της εύφορης πεδιάδας των Φιλίππων κάλυπταν εκτεταμένα έλη. Ήδη από τους αρχαίους χρόνους έγιναν προσπάθειες αποξήρανό τους, αλλά τελικά αποξηράνθηκαν μόλις τη δεκαετία του 1930. Εξακολουθούν ωστόσο μέχρι σήμερα να αποτελούν σημαντικό πρόβλημα της περιοχής.

Οι Φίλιπποι στον χρόνο

357/356 π.Χ.

Απειλούμενοι από τοπικά θρακικά φύλλα, οι κάτοικοι των Κρηνίδων ζητούν προστασία από τον βασιλιά της Μακεδονίας Φίλιππο Β΄, ο οποίος δίνει στην πόλη το όνομά του, εκμεταλλεύεται τα μεταλλεία της περιοχής και ιδρύει βασιλικό νομισματοκοπείο.

360/359 π.Χ.

Θάσιοι ιδρύουν την πόλη Κρηνίδες, που πολλοί ερευνητές ταυτίζουν με τους μετέπειτα Φιλίππους¹⁶.

περ. 6.400–1.100 π.Χ.

Πρώιμη κατοίκηση της περιοχής στη σημαντική προϊστορική θέση Ντικιλί Τας (Ορθόπετρα).

168 π.Χ.

Μάχη της Πύδνας: Οι Ρωμαίοι νικούν τους Μακεδόνες και η περιοχή της Μακεδονίας μετατρέπεται σε ρωμαϊκή επαρχία.

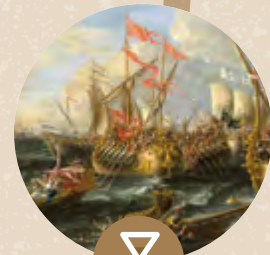
42 π.Χ.

Μάχη των Φιλίππων: Η πόλη μετατρέπεται σε ρωμαϊκή αποικία (*Colonia Victrix Philippensium*).

49/50 μ.Χ.

Πρώτη επίσκεψη του αποστόλου Παύλου στους Φιλίππους, όπου ιδρύει την πρώτη χριστιανική κοινότητα της πόλης.

31 π.Χ.

Ναυμαχία του Ακτίου: Νίκη του Οκταβιανού που ανακηρύσσεται Αύγουστος (αυτοκράτορας) και επανιδρύει τη ρωμαϊκή αποικία των Φιλίππων (*Colonia Augusta Julia Philippensis*).

330 μ.Χ.

Οι Φίλιπποι αποτελούν ως τα τέλη του 7ου αι. τμήμα της *επαρχότητας Ιλλυρικού* με πρωτεύουσα τη Θεσσαλονίκη.

α΄ μισό 7ου αι. μ.Χ.

Μεγάλη καταστροφή των Φιλίππων, πιθανώς λόγω σεισμού. Η πόλη έκτοτε συρρικνώνεται και παρουσιάζει σημεία έντονης παρακμής.

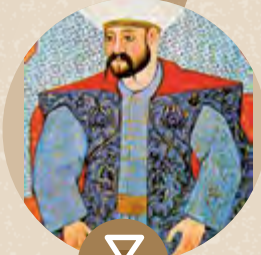
β΄ μισό 7ου–9ος αι. μ.Χ.

Επιδρομές Σλάβων και Βουλγάρων.

10ος–11ος αι. μ.Χ.

Η πόλη των Φιλίππων ανασυγκροτείται με την επισκευή των τειχών της ακρόπολης από τον αυτοκράτορα Νικηφόρο Φωκά (963–969) και την ανέγερση πιθανώς τον 11ο αι. ενός μικρού κάστρου κοντά στη δυτική πύλη, τη λεγόμενη «Πύλη των ελών».

τέλη 14ου αι.

Κατάληψη των Φιλίππων από τους Οθωμανούς. Η πόλη σταδιακά ερημώνεται.

15ος–19ος αι.

Τα ερείπια της αρχαίας πόλης επισκέπτονται γνωστοί περιηγητές.

1913, 28 Ιουλίου

Συνθήκη του Βουκουρεστίου, με την οποία λήγει ο Β΄ Βαλκανικός πόλεμος οπότε η περιοχή των Φιλίππων προσαρτάται στο ελληνικό κράτος.

1914

Έναρξη ανασκαφικών εργασιών από τη Γαλλική Αρχαιολογική Σχολή.

2016

Εγγραφή στον Κατάλογο Μνημείων Παγκόσμιας Κληρονομιάς της UNESCO.

Μορφές μέσα στους αιώνες

Μέσα στο χρόνο οι Φίλιπποι κατοικήθηκαν διαδοχικά από Θάσιους, Θράκες, Μακεδόνες και Ρωμαίους αποίκους.

Χάρη στη στρατηγική γεωγραφική τους θέση, αποτέλεσαν σημαντικό εμπορικό κέντρο, συγκεντρώνοντας ένα πλήθος βιοτεχνών και εμπορών. Ως ρωμαϊκή αποικία κατοικήθηκε κυρίως από Ρωμαίους απόμαχους στρατιωτικούς και υπήρξε η έδρα διαφόρων δημόσιων αξιωματούχων.

ΜΑΚΕΔΟΝΕΣ ΒΑΣΙΛΕΙΣ

Ο Φίλιππος Β΄
(382–336 π.Χ.)

ο δημιουργός του μεγάλου και ισχυρού μακεδονικού κράτους, ίδρυσε το 356 π.Χ. την πόλη των Φιλίππων, η οποία και πήρε το όνομά του. Έτσι πέτυχε την επέκταση του βασιλείου του προς τα ανατολικά, από τον ποταμό Στρυμόνα, που έφτανε έως τότε, μέχρι τον ποταμό Νέστο.

Ο Μέγας Αλέξανδρος
(356–323 π.Χ.)

εξασφαλίζει με διάταγμα τα γεωγραφικά όρια των Φιλίππων και ρυθμίζει τις συνοριακές διαφορές της πόλης με τους Θράκες.

ΡΩΜΑΙΟΙ ΣΤΗ ΜΑΧΗ

Ο περιβόητος στρατηγός Μάρκος Αντώνιος
(83–30 π.Χ.)

πολιτικός και στρατηγός, γνωστός και από τη περιπετειώδη ζωή και σχέση του με τη βασίλισσα της Αιγύπτου Κλεοπάτρα, ιδρύει τη ρωμαϊκή αποικία των Φιλίππων (*Colonia Victrix Philippensium*) αμέσως μετά τη νίκη του στην ομώνυμη μάχη.

Ο αμφιλεγόμενος πολιτικός Μάρκος Ιούνιος Βρούτος
(85–42 π.Χ.)

θετός γιος του Ιούλιου Καίσαρα και ένας από τους δολοφόνους του, πολέμησε εναντίον του Μάρκου Αντώνιου στους Φιλίππους (42 π.Χ.). Μετά την ήττα του προτίμησε να αυτοκτονήσει παρά να πέσει στα χέρια των αντιπάλων του.

Ο κορυφαίος
λυρικός ποιητής Οράτιος
(65–8 π.Χ.)

έλαβε μέρος στη μάχη των Φιλίππων με την παράταξη του Κάσσιου και του Βρούτου. Στο ποιητικό του έργο περιγράφει τη συμμετοχή του στην εμφύλια σύγκρουση, ομολογώντας μάλιστα ότι εγκατέλειψε το πεδίο της μάχης.

Ο Οκταβιανός
(63 π.Χ.–14 μ.Χ.)

Λίγα χρόνια μετά τη νίκη του στους Φιλίππους, έρχεται σε σύγκρουση με τον άλλοτε σύμμαχό του Αντώνιο, στη ναυμαχία του Ακτίου (31 π.Χ.). Μετά τη νίκη του, στέφεται Αύγουστος και πρώτος Ρωμαίος αυτοκράτορας (27 π.Χ.–14 μ.Χ.) και επανιδρύει την αποικία των Φιλίππων που στο εξής παίρνει το όνομά του (*Colonia Augusta Julia Philippiensis*).

Κατά τους πρώτους χριστιανικούς αιώνες, οι Φίλιπποι αναδεικνύονται σε σημαντικό θρησκευτικό κέντρο.

Η ΠΡΩΤΗ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ

Ο απόστολος Παύλος

κατά την πρώτη του επίσκεψη στους Φιλίππους το 49/50 μ.Χ. φυλακίστηκε και κατάφερε να ελευθερωθεί με θαυματουργό τρόπο. Την πόλη επισκέφτηκε άλλες τρεις φορές (56, 57 και 63 μ.Χ.).

Η Λυδία

η πορφυρόπωλις¹⁸ με καταγωγή από την Θυάτειρα της Μικράς Ασίας, είναι η πρώτη γυναίκα που βαπτίστηκε χριστιανή στους Φιλίππους από τον απόστολο Παύλο.

ΜΕ ΤΗ ΜΑΤΙΑ ΤΩΝ ΤΑΞΙΔΙΩΤΩΝ

Ο Άραβας γεωγράφος
Muhammad al-Idrisi
(12ος αι. μ.Χ.)

επισκέφθηκε τους Φιλίππους στα μέσα του 12ου αι. και περιέγραψε τη ζωηρή εμπορική τους κίνηση, τα αμπέλια και τις άλλες καλλιέργειες.

Ο Οθωμανός περιηγητής
Εβλιγιά Τσελεμπή
(1611–1682)

περιγράφει την παρακμή των Φιλίππων κατά τον 17ο αι., αναφέροντας πως έχει απομείνει ένας μόνο μικρός οικισμός εκτός του κάστρου.

Ένα μνημείο γεννιέται

Από τον 7ο αι. και εξής η πόλη συρρικνώνεται και σταδιακά χάνει την αίγλη της. Εξακολουθεί ωστόσο να κατοικείται μέχρι και την οριστική κατάκτηση της περιοχής από τους Οθωμανούς και τον σουλτάνο Μουράτ Β΄ στα τέλη του 14ου αι. οπότε πλέον παρακμάζει.

ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ΚΑΙ ΕΡΗΜΩΣΗ

Από τα τέλη του 14ου αι. η πόλη μετατρέπεται σταδιακά σε ερειπίων. Από το λαμπρό της παρελθόν στέκονται όρθιοι πλέον μόνο οι τεράστιοι πεσσοί της «Βασιλικής Β΄», οι οποίοι και έδωσαν στην περιοχή το τουρκικό όνομα Direkler¹⁹.

4. Τοπίο στην Καβάλα, κοντά στους Φιλίππους.

Οι εντυπωσιακές αρχαιότητες και η κομβική θέση των Φιλίππων στο οδικό δίκτυο της Οθωμανικής αυτοκρατορίας προσέλκυαν το ενδιαφέρον των περιηγητών από τον 15ο μέχρι τον 19ο αιώνα.

Στα 1426–1430 επισκέφθηκε την περιοχή ο Ιταλός αρχαιολόγος Κυριακός Αγκωνίτης, ενώ τον 16ο αι. ο Γάλλος περιηγητής Pierre Belon, που τη βρήκε έρημη, με μόνο έξι έως οκτώ σπίτια έξω από τα τείχη. Ανάλογη είναι η μαρτυρία που μας παρέχει ο Οθωμανός περιηγητής Εβλιγιά Τσελεμπί έναν αιώνα αργότερα.

Η «Βασιλική Β΄» (Direkler), όπως την απεικόνισε το 1861 ο H. Daumet.

Η πόλη των Φιλίππων θα ερευνηθεί για πρώτη φορά το 1861, όταν την επισκέπτονται ο Γάλλος αρχαιολόγος Λέον Heuzey και ο επίσης Γάλλος αρχιτέκτονας Honoré Daumet στο πλαίσιο της επιστημονικής αποστολής που οργάνωσε ο Ναπολέων Γ΄, με στόχο τη μελέτη των περιοχών που συνδέονταν με τον Ιούλιο Καίσαρα²⁰.

Οι Φίλιπποι αποτελούν αντικείμενο συστηματικών ανασκαφικών ερευνών από τις αρχές του 20ού αιώνα.

ΟΙ ΠΡΩΤΕΣ ΑΝΑΣΚΑΦΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ

Το 1914, αμέσως μετά το τέλος των Βαλκανικών Πολέμων, η Γαλλική Αρχαιολογική Σχολή ξεκινά ανασκαφικές εργασίες που θα διαρκέσουν με διακοπές μέχρι και το 1937.

Σήμερα, η Γαλλική Αρχαιολογική Σχολή συνεχίζει το ερευνητικό της έργο με μικρότερης κλίμακας ανασκαφές και επιφανειακές έρευνες.

ΜΕΛΕΤΗ ΚΑΙ ΕΡΕΥΝΑ ΣΤΙΣ ΜΕΡΕΣ ΜΑΣ

Μετά το 1958 και έως τις μέρες μας, η Αρχαιολογική Υπηρεσία, η Εν Αθήναις Αρχαιολογική Εταιρεία και το Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης διενεργούν ανασκαφές, ενώ παράλληλα πραγματοποιούν εργασίες αποκατάστασης και ανάδειξης των μνημείων του αρχαιολογικού χώρου, σε συνεργασία με την Εφορεία Αρχαιοτήτων Καβάλας-Θάσου.

Εργασίες αποκατάστασης στον χώρο.

Ένα ξεχωριστό μνημείο...

Μία μικρή Ρώμη....

Κατά τη ρωμαϊκή περίοδο οι Φίλιπποι οργανώνονται σύμφωνα με τα πρότυπα των ρωμαϊκών πόλεων, με ένα δίκτυο από μεγάλους και ευθείς δρόμους, υδραγωγείο, περίτεχνες κρήνες και λουτρά. Οικοδομούνται ή μετασκευάζονται περίλαμπροι ναοί και επιβλητικά δημόσια κτήρια, όπως η Ρωμαϊκή Αγορά (Forum), η Εμπορική Αγορά (macellum) και η παλαίστρα. Πολυτελείς ιδιωτικές επαύλεις συμπληρώνουν την εικόνα της ακμαίας ρωμαϊκής πόλης.

5. Αρχαίο θέατρο Φιλίππων.

Οι στοές πίσω από τη σκηνή του θεάτρου.

«...από εκεί επροχωρήσαμε στους Φιλίππους, πόλιν η οποία είναι η σπουδαιότερα ρωμαϊκή αποικία της περιοχής της Μακεδονίας...»

Λουκάς, Πράξεις των Αποστόλων, 16:12²¹, 1ος αι. μ.Χ.

Ρωμαϊκά θεάματα

Το μεγάλων διαστάσεων αρχαίο θέατρο, εντός των τειχών, αποτελεί ένα από τα λιγοστά μνημεία των Φιλίππων από την περίοδο των Μακεδόνων βασιλέων (μέσα 4ου αι. π.Χ.). Στα ρωμαϊκά χρόνια ανακατασκευάστηκε, προκειμένου να ανταποκριθεί στην αύξηση του πληθυσμού της πόλης, αλλά και να φιλοξενήσει τις θηριομαχίες, τα νέα θεάματα της ρωμαϊκής κοινωνίας. Παρέμεινε σε χρήση μέχρι τα τέλη του 4ου ή τις αρχές του 5ου αι. μ.Χ.

Αναπαράσταση του μηχανισμού με τον οποίο ανέβαζαν τα θηρία στην αρένα.

...με διαχρονική ακτινοβολία ★1

Colonia Philippensis (Αποικία Φιλίππων)

Οι Φίλιπποι από το β' μισό του 1ου αι. π.Χ. αποτελούν την έδρα της ομώνυμης ρωμαϊκής αποικίας που περιλαμβάνει και άλλους οικισμούς της γύρω περιοχής. Ο πληθυσμός αυξάνεται μετά την εγκατάσταση των Ρωμαίων αποίκων, που αποτελούν τη νέα άρχουσα τάξη. Η πόλη διοικείται με ρωμαϊκούς θεσμούς (*ius italicum*) από Ρωμαίους αξιωματούχους, ενώ τα λατινικά αποτελούν την επίσημη γλώσσα της αποικίας μέχρι τον 3ο αι. μ.Χ.

6. Μακέτα της ρωμαϊκής αγοράς στο κέντρο της πόλης. Μουσείο Φιλίππων.

7. Το Forum των Φιλίππων.

8. Επιτραπέζιο παιχνίδι χαραγμένο στο δάπεδο του Forum.

Ρωμαϊκή Αγορά (Forum)

Πρόκειται για ένα από τα επιβλητικότερα μνημεία στο κέντρο των Φιλίππων, εξαιρετικά μεγάλων διαστάσεων (2 εκτάρια), που όπως σε κάθε ρωμαϊκή πόλη, αποτελούσε το επίκεντρο της δημόσιας ζωής των πολιτών.

Είναι ένα ενιαίο σχεδιασμένο συγκρότημα δημοσίων κτηρίων και ναών, που οργανώνονται γύρω από μία μεγάλη κεντρική, ορθογώνια πλατεία. Από αυτούς, μνημειώτεροι ήταν ο λεγόμενος «Ανατολικός ναός» που ήταν αφιερωμένος στην λατρεία του Ρωμαίου αυτοκράτορα και ο δυτικός ναός (*curia*)²².

Κάτοψη της Ρωμαϊκής Αγοράς.

Ένα ξεχωριστό μνημείο...

Η πύλη του Χριστιανισμού στην Ευρώπη

Στους Φιλίππους συναντιούνται και συνυπάρχουν το ελληνικό, το ρωμαϊκό και το χριστιανικό πνεύμα.

Η άφιξη του αποστόλου Παύλου (49/50 μ.Χ.) στους Φιλίππους και η ίδρυση μίας από τις πρώτες χριστιανικές κοινότητες της Ευρώπης υπήρξε καθοριστική για την εξάπλωση της νέας θρησκείας. Ωστόσο η πολεοδομική μορφή της πόλης που είναι οργανωμένη σύμφωνα με τα ρωμαϊκά πρότυπα, παραμένει αναλλοίωτη.

9. Κάτοψη «Βασιλικής Α'».

Οι Χριστιανοί υιοθέτησαν τον ρωμαϊκό τύπο δημόσιου κτηρίου, τη «βασιλική», στους χριστιανικούς ναούς, ως έναν ευρύ χώρο με επιμέρους τμήματα, κατάλληλα για τις ανάγκες των πιστών.

«Παῦλος καὶ Τιμόθεος, δοῦλοι Ἰησοῦ Χριστοῦ, πᾶσι τοῖς ἁγίοις ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τοῖς οὖσιν ἐν Φιλίπποις σὺν ἐπισκόποις καὶ διακόνοις»

Απόστολος Παῦλος, *Προς Φιλιππησίους*, 1:1, 61 μ.Χ.

Ξεχωριστή θέση κατέχει η λατρεία της Αρτέμιδος, όπως μαρτυρούν το ιερό της Αρτέμιδος (Diana) και οι 90 ανάγλυφες απεικονίσεις της θεάς στους βράχους.

Ιερά των βράχων

Μόνον μετά τη θέσπιση της ανεξιθρησκείας (313 μ.Χ.) ανεγείρονται τα πρώτα επιβλητικά χριστιανικά κτήρια. Τον 5ο και 6ο αι. μ.Χ., περίοδο που οι Φίλιπποι γνωρίζουν μία νέα εποχή ευημερίας, ανεγείρονται μεγαλοπρεπείς εκκλησίες που επιφέρουν σημαντικές αλλαγές στην πόλη.

Είναι η περίοδος που οικοδομούνται παράλληλα πολυτελείς ιδιωτικές κατοικίες, κτήρια που στεγάζουν συλλόγους (λέσχες), πολυάριθμα εμπορικά καταστήματα και εργαστήρια.

Στη νότια πλαγιά της ακρόπολης διατηρούνται κατάλοιπα από μία σειρά ιερών λαξευμένων στο φυσικό βράχο, με χρήση από τον 1ο αι. μ.Χ. έως το α' μισό του 2ου αι. μ.Χ. Τα ιερά είναι αφιερωμένα σε θεότητες του ελληνικού και ρωμαϊκού πανθέου, καθώς επίσης σε ανατολικές θεότητες.

...με διαχρονική ακτινοβολία ★2

Στα βήματα του αποστόλου Παύλου

Στην καρδιά της πόλης, γύρω από τη Ρωμαϊκή Αγορά (*Forum*) είναι συγκεντρωμένα τέσσερα επιβλητικά θρησκευτικά κτήρια, μαζί με τα πολυάριθμα προσκίσματά τους: στα νότια της Αγοράς η «Βασιλική Β'», στα ανατολικά τους το συγκρότημα του «Οκταγώνου», και οι «Βασιλικές Α' και Γ'» στα βόρεια²³.

10. Τετράπλευρος πύργος του 14ου αι. στην ακρόπολη.

11. «Η Βασιλική Β'» από ψηλά.

Στα βυζαντινά τα χρόνια

Η ζωή στην πόλη συνεχίζεται και μετά τον 7ο αι. μ.Χ., όπως φαίνεται και από τα κτήρια που οικοδομούνται τότε. Τον 10ο και 11ο αι. επιδιορθώνονται τα τείχη της πόλης και χτίζεται ένα μικρό κάστρο κοντά στην «Πύλη των ελών».

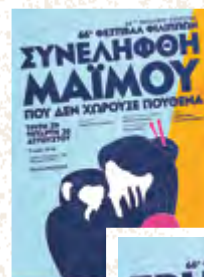
Η παρουσία πολλών και μεγάλων εκκλησιών σε μία αναλογικά μικρή πόλη έχει προκαλέσει διάφορες ερμηνείες. Μία από αυτές είναι ότι οι ναοί λειτουργούσαν ως προσκυνήματα του αποστόλου Παύλου (όχι ως ενοριακοί ναοί), καθώς είναι κτισμένοι σε σημεία που συνδέονται με την επίσκεψη, το μαρτύριο και τη φυλάκιση του.

Οι Φίλιπποι, που διατηρούσαν έντονα την ανάμνηση της παρουσίας του αποστόλου, είναι επομένως πιθανόν να αποτελούσαν ένα προσκυνηματικό κέντρο που προσέλκυε πιστούς που επιθυμούσαν να ακολουθήσουν τα βήματα του κορυφαίου των αποστόλων.

Ένα ξεχωριστό μνημείο...

66 χρόνια φεστιβάλ!

Το εμβληματικό αρχαίο θέατρο των Φιλίπων φιλοξενεί το ομώνυμο Φεστιβάλ ήδη από το 1957. Το πρόγραμμα περιλαμβάνει παραστάσεις αρχαίου δράματος, σύγχρονων θεατρικών έργων και χορού, συναυλίες και πολλές άλλες παράλληλες πολιτιστικές δράσεις.

Θεατρικές παραστάσεις στο θέατρο των Φιλίπων κατά τη διάρκεια του ομώνυμου φεστιβάλ.

Με την επιτυχημένη πορεία του φεστιβάλ συνδέεται άμεσα το Κρατικό Θέατρο Βορείου Ελλάδος, το οποίο διοργάνωνε το φεστιβάλ μέχρι και το 1983.

Εδώ παρουσιάστηκε το 1961 η πρώτη παράσταση του Κρατικού Θεάτρου Βορείου Ελλάδας, «Οιδίπδας Τύραννος» του Σοφοκλή σε σκηνοθεσία Σωκράτη Καραντινού.

...με διαχρονική ακτινοβολία ★3

Μία μεγάλη μάχη

Με τη μάχη των Φιλίππων το 42π.Χ., η πόλη γίνεται γνωστή σε ολόκληρο τον αρχαίο κόσμο. Μέχρι και σήμερα οι Φίλιπποι επανέρχονται σε έργα τέχνης, ταινίες και σε ντοκιμαντέρ που καταγίνονται με τους πρωταγωνιστές της φονικής μάχης: τους μεγάλους νικητές, τον Οκταβιανό και τον Αντώνιο, αλλά και τις τραγικές μορφές του Κάσσιου και του Βρούτου, που αυτοκτόνησαν μπροστά στην επερχόμενη ήττα τους.

Στη γνωστή κινηματογραφική ταινία «Julius Caesar» (1953) πρωταγωνιστούν πολλοί διάσημοι ηθοποιοί της εποχής.

Mary Macgregor, *The Story of Rome*, 1912, σελ. 413.
Στο όμορφα εικονογραφημένο βιβλίο για παιδιά απεικονίζεται ο Βρούτος και οι σύντροφοί του μετά τη μάχη των Φιλίππων.

Pauwels Casteels, Ο θάνατος του Βρούτου και του Κάσσιου στη μάχη των Φιλίππων, 17ος αι.

Το φάντασμα του Ιούλιου Καίσαρα εμφανίζεται στον Βρούτο. Από παλαιά έκδοση (1924) του έργου *Ιούλιος Καίσαρ* του Σαίξπηρ, Πράξις Δ', σκηνή Γ'.

Μνημειώδεις διάλογοι

ΕΛΛΑΔΑ

Μυστράς

Η σπουδαία καστροπολιτεία, με τα μοναδικά κοσμικά και εκκλησιαστικά κτήρια, ήταν πρωτεύουσα του ομώνυμου δεσποτάτου και σημαντικό πολιτικό, οικονομικό και καλλιτεχνικό κέντρο της Πελοποννήσου από τον 13ο έως τον 15ο αι. μ.Χ.

ΕΛΛΑΔΑ

Νικόπολη

Η πόλη που ιδρύθηκε από τον Οκταβιανό, σε ανάμνηση της νίκης του στη ναυμαχία του Ακτίου γνώρισε μεγάλη ακμή κατά τους ρωμαϊκούς και παλαιοχριστιανικούς χρόνους.

ΙΤΑΛΙΑ

Ρώμη

Η σημερινή πρωτεύουσα της Ιταλίας και μία από τις μεγαλύτερες πόλεις της Ευρώπης, αποτέλεσε για αιώνες την έδρα της αχανούς Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας. Στην πόλη σήμερα διατηρούνται πολυάριθμα μνημεία, λαμπρά δείγματα της ακμής της.

ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ
& ΤΟΝ ΚΟΣΜΟ!

ΤΟΥΡΚΙΑ

Έφεσος

Μία από τις σημαντικότερες ιωνικές πόλεις της Μικράς Ασίας κατά τους αρχαίους και ρωμαϊκούς χρόνους (σημερινό Selçuk), άκμασε και κατά τους πρώτους χριστιανικούς αιώνες, λόγω και της σύνδεσής της με τον απόστολο Παύλο και τον ευαγγελιστή Ιωάννη.

Ένα μήνυμα του σήμερα...

Η σημαντικότερη λεωφόρος των Φιλίππων διερχόταν από το κέντρο της πόλης, κατά μήκος της Βόρειας πλευράς της Ρωμαϊκής Αγοράς (*Forum*), ενώνοντας την ανατολική «Πύλη της Νεαπόλεως» με τη δυτική «Πύλη των Κρηνίδων». Από τους πρώτους ανασκαφείς ονομάστηκε «Εγνατία οδός», καθώς θεωρήθηκε ότι αποτελούσε τη συνέχεια της ομώνυμης αρχαίας οδικής αρτηρίας (*via Egnatia*), έναν από τους μεγαλύτερους στρατιωτικούς και εμπορικούς δρόμους του αρχαίου κόσμου, που διέτρεχε ολόκληρη τη Βαλκανική χερσόνησο συνδέοντας τις Ιλλυρικές ακτές (σημερινή Αλβανία) με το Βυζάντιο (τη μετέπειτα Κωνσταντινούπολη) για 2000 χρόνια²⁴. Στους Φιλίππους, η λεωφόρος έχει πλάτος 6 μ., αν και το αρχικό της πλάτος υπολογίζεται γύρω στα 9 μ., και καλύπτεται με μαρμάρινες πλάκες, για την άνετη διέλευση των αμαξών.

Η διέλευση της Εγνατίας οδού από τους Φιλίππους συνέβαλε αποφασιστικά στην οικονομική και εμπορική τους ανάπτυξη.

12. Η «Εγνατία Οδός» στους Φιλίππους.

...για ένα καλύτερο αύριο!

Στόχοι 2030 >

11 ΒΙΩΣΙΜΕΣ
ΠΟΛΕΙΣ ΚΑΙ
ΚΟΙΝΟΤΗΤΕΣ

Δημιουργούμε ασφαλείς, προσαρμοστικές βιώσιμες πόλεις και ανθρώπινους οικισμούς, χωρίς αποκλεισμούς.

σημειώσεις

1. Ο Ρωμαίος πολιτικός και στρατηγός Μάρκος Αντώνιος μετέτρεψε την πόλη των Φιλιππων σε ρωμαϊκή αποικία αμέσως μετά την μάχη στους Φιλίππους (42 π.Χ.). Ο αποικισμός έγινε από απόμαχους του ρωμαϊκού στρατού. Ο δεύτερος αποικισμός έγινε μετά τη ναυμαχία του Ακτιού (31 π.Χ.) με εντολή του Οκταβιανού Αυγούστου.

2. Η Εγνατία οδός ήταν η σημαντικότερη στρατιωτική και εμπορική αρτηρία των Βαλκανίων μέχρι και τον 20ό αι. Την κατασκεύασαν οι Ρωμαίοι μεταξύ των ετών 148–120 π.Χ. Βλ. και σελ. 23 και σημ. 24.

3. Ο θεσμός του πολιτιστικού φεστιβάλ στην Ελλάδα ξεκίνησε το 1955 με το Φεστιβάλ Επιδαύρου. Αμέσως μετά, το 1957, οργανώθηκε το Φεστιβάλ των Φιλιππων.

4. Τα πλούσια κοιτάσματα του «χρυσοφόρου» βουνού εκμεταλλεύονταν αρχικά οι αυτόχθονες Θράκες και στη συνέχεια άποικοι από τη Θάσο που εγκαταστάθηκαν στην περιοχή ήδη από τον 6ο αι. π.Χ. Αργότερα, αποτέλεσαν το μήλο της έριδος ανάμεσα στη Θάσο και την Αθήνα (465–463 π.Χ.), πριν τα κατακτήσει στη συνέχεια ο Φίλιππος Β΄ (357/6 π.Χ.).

5. Απειλητική έκφραση που σημαίνει ότι σύντομα θα λογαριαστούμε με κάποιον με τον οποίο έχουμε ανοικτούς λογαριασμούς και θα ανταποδώσουμε τα όσα μας έκανε. Βασίζεται στη διήγηση του ιστορικού Πλούταρχου, σύμφωνα με την οποία, ο νεκρός Ιούλιος Καίσαρας εμφανίστηκε στον Βρούτο, έναν από τους πρωταγωνιστές της δολοφονίας του. Κατά τη σύντομη συνομιλία τους, ο Ιούλιος Καίσαρας αφού του είπε ότι είναι ο κακός του δαίμονας, κατέληξε απειλητικά με τη φράση: «Όψει δὲ μὲ εἰς Φιλίππους» (Θα με δεις στους Φιλίππους). Πράγματι, λίγο αργότερα (42 π.Χ.), ο Βρούτος αυτοκτόνησε μετά τη συντριπτική ήττα που υπέστη στη μάχη των Φιλιππων από τους υποστηρικτές του Ιουλίου Καίσαρα, τους στρατηγούς Οκταβιανό και Μάρκο Αντώνιο. Η φράση χρησιμοποιείται και στο θεατρικό έργο *Ιούλιος Καίσαρ* του Ουίλλιαμ Σαίξπηρ (1599).

6. Η ξεναγός μας είναι εμπνευσμένη από την αγία Λυδία τη Φιλιππησία. Βλ. και σελ. 15 και σημ. 17. Η ιστορία τοποθετείται στον 6ο αιώνα, όταν έχουν πλέον αναφερθεί τα περισσότερα από τα λαμπρά μνημεία των πρώτων χριστιανικών αιώνων. Ο θεσμός της διακόνισσας, αντίστοιχος με αυτόν του διακόνου, ίσχυε στην ορθόδοξη εκκλησία από την εποχή των αποστόλων μέχρι τον 12ο αι. Επρόκειτο συνήθως για ευσεβείς μεσήλικες χήρες, που χειροτονούνταν από επίσκοπο, δεν είχαν λειτουργικά καθήκοντα και δεν τελούσαν μυστήρια, αλλά αναλάμβαναν την κατήχηση, τη φιλανθρωπία, τη βοήθεια ασθενών και την οργάνωση όλων των εκδηλώσεων της χριστιανικής ζωής των γυναικών. Κατείχαν τιμητική θέση στον κλήρο και πολλές γυναίκες επιφανών οικογενειών θεωρούσαν τιμή τους να χειροτονηθούν διακόνισσες.

7. Η πύλη στο ανατολικό τμήμα του τείχους της πόλης των Φιλιππων έχει ονομαστεί από τους ανασκαφείς «Πύλη της Νεαπόλεως», καθώς, μέσω της Εγνατίας οδού, συνέδεε τους Φιλίππους με τη Νεάπολη, το επίνειο της πόλης στο Θρακικό πέλαγος. Είχε μεγάλο πλάτος (3,62 μ.) και ηλαιοπλάτανος από δύο ορθογώνιους πύργους. Η ανασκαφική έρευνα έχει φέρει στο φως τρεις μόνο πύλες του τείχους: την «Πύλη της Νεαπόλεως» στην ανατολική του πλευρά και την «Πύλη των Κρηνίδων» και την «Πύλη των ελών» στη δυτική.

8. Τα παλαιότερα τείχη των Φιλιππων διακρίνονται κάτω από μεταγενέστερες

επισκευές των βυζαντινών χρόνων. Η αρχαιότερη φάση ανάγεται στην εποχή του Φιλιππου Β΄ και η νεότερη στα χρόνια του Ιουστινιανού Α΄ (527–565 μ.Χ.), ενώ επισκευές έγιναν το 965/6 από τον Νικηφόρο Φωκά και τέλος το 1076/77. Το τείχος ενισχύεται κατά διαστήματα από ισχυρούς πύργους. Πύργοι ηλαιοπλάτανος επίσης τις τρεις πύλες της πόλης.

9. Για την Εγνατία Οδό, βλ. και σελ. 23, σημείωση 24.

10. Αναγέρθηκε τον 1ο αι. μ.Χ., επί του Ρωμαίου αυτοκράτορα Κλαυδίου ανάμεσα στα έτη 41–54 μ.Χ. (α΄ οικοδομική φάση), ενώ υπέστη σημαντικές τροποποιήσεις επί του Ρωμαίου αυτοκράτορα Μάρκου Αυρηλίου ανάμεσα στα έτη 161–180 μ.Χ. (β΄ οικοδομική φάση). Τους πρώτους χριστιανικούς χρόνους, η Ρωμαϊκή αγορά, αν και έχει χάσει την αρχική της λειτουργία, παραμένει σε χρήση, εξυπηρετώντας μεταξύ άλλων τις εμπορικές δραστηριότητες της πόλης. Στα τέλη του 5ου ή στις αρχές του 6ου αιώνα πραγματοποιούνται εκτεταμένες επισκευαστικές εργασίες, πιθανώς μετά από καταστροφή από σεισμό (γ΄ οικοδομική φάση). Ο χώρος της αγοράς εγκαταλείπεται έναν αιώνα περίπου αργότερα, στις αρχές του 7ου αι.

11. Πρόκειται για τη λεγόμενη «Βασιλική Β΄» που χρονολογείται στα μέσα του 6ου αι. Ανήκει στον τύπο της τρίκλιτης βασιλικής με τρούλο και αποτελεί μία από τις πρώτες βασιλικές με τρούλο του ελλαδικού χώρου. Ξεχωρίζει για τις περίτεχνες κατασκευαστικές της λεπτομέρειες και τον πλούσιο γλυπτό της διάκοσμο.

12. Στα ανατολικά της Ρωμαϊκής Αγοράς διατηρούνται τα κατάλοιπα του συγκροτήματος του «Οκταγώνου» συνολικής έκτασης 12 στρεμμάτων. (Βλ. και σημείωση 14). Κύριο στοιχείο του τεράστιου οικοδομικού τετραγώνου είναι ο ναός και το βαπτιστήριο (Φωτιστήριο). Ο ναός που αναγέρθηκε γύρω στο 400 μ.Χ., είχε αρχικά τη μορφή ενός ελεύθερου οκταγώνου (Οκταγωνικός ναός Α΄). Στα μέσα του 5ου αιώνα προστέθηκαν εξωτερικοί τοίχοι που σχημάτισαν έναν τετράγωνο στην κάτωψη ναό (οκταγωνικός ναός Β΄). Στα θεμέλια του ναού αποκαλύφθηκε το ψηφιδωτό δάπεδο ενός προγενέστερου ναού με επιγραφή που την αναφέρει ως «Βασιλική Παύλου». Κτίστηκε στο α΄ μισό του 4ου αιώνα με δαπάνη του επισκόπου Πορφύριου και ήταν αφιερωμένη, σύμφωνα με τους περισσότερους ερευνητές, στη μνήμη του αποστόλου Παύλου, ή κατά άλλους, σε κάποιον μάρτυρα με το ίδιο όνομα.

13. Πρόκειται για τη «Βασιλική Α΄» που αναγέρθηκε στα τέλη του 5ου αιώνα ή τις αρχές του 6ου αι., στα βόρεια της Ρωμαϊκής Αγοράς. Διακρίνεται για το μέγεθος της μέγερης και τον εξαιρετικό γλυπτό της διάκοσμο. Στα δυτικά διαθέτει μία μεγάλη περίστυλη αυλή και ένα μεγάλο αίθριο με μία διώροφη μνημειακή κρήνη. Στη νοτιοδυτική εξωτερική γωνία του αίθριου διατηρείται μία κινστέρνα (δεξαμενή) ρωμαϊκών χρόνων, όπου, σύμφωνα με την παράδοση, εκεί φυλακίστηκε ο απόστολος Παύλος. Μετά την καταστροφή της βασιλικής, η δεξαμενή μετατράπηκε σε παρεκκλήσι.

14. Στο οικοδομικό συγκρότημα του «Οκταγώνου», εκτός του ναού, περιλαμβάνονται και πολλά άλλα κτήρια και κατασκευές, όπως δύο μνημειακά πρόπυλα, μία μεγάλη τρίκλιτη στοά, βαπτιστήριο, βαλανείο (δημόσιο λουτρό), κ.ά. καθώς και μεγάλες ιδιωτικές επαύλεις. Μία από αυτές, στην 4η οικοδομική νησίδα, κατά την πρώτη οικοδομική της φάση (α΄ μισό 4ου αι.), είχε εμβαδό 1.400 τ.μ. Στο μεγάλο τρικλίνο αποκαλύφθηκε ψηφιδωτό δάπεδο με παραστάσεις

θαλάσσιου θιάσου (πομπή πραγματικών και φανταστικών πλάσμάτων της θάλασσας) και ένα μικρό λουτρό. Η έπαυλη γνώρισε δύο τουλάχιστον ακόμη οικοδομικές φάσεις τον 5ο αι. (β΄ οικοδομική φάση) και τον 6ο–αρχές 7ου αι. (γ΄ οικοδομική φάση). Κατά την τρίτη φάση μεγάλα τμήματα της οικίας μετατράπηκαν σε εργαστηριακούς και αποθηκευτικούς χώρους.

15. Ο Αππιανός ήταν ελληνικής καταγωγής ιστορικός των ρωμαϊκών χρόνων (περ. 95–περ. 165 μ.Χ.).

16. Σύμφωνα με την επικρατούσα άποψη, στην ίδρυση των Κρηνίδων επικεφαλής των Θασίων υπήρξε ο εξόριστος Αθηναίος πολιτικός και ρήτορας Καλλίστρατος. Οι γνώσεις μας για την ιστορία των Φιλιππων παρουσιάζουν πολλά κενά και οι μαρτυρίες των πηγών συχνά είναι αντιφατικές. Έτσι παραμένει ανοικτό το ερώτημα εάν η πόλη των Κρηνίδων ταυτίζεται με την πόλη των Φιλιππων που ίδρυσε ο Φίλιππος Β΄, όπως παραδίδουν πολλοί αρχαίοι συγγραφείς. Η πλούσια περιοχή ανάμεσα στον Στρυμόνα και το Νέστο προσέλκυσε άποικους από τη Θάσο. Τον έλεγχο των μεταλλείων της περιοχής διεκδίκησαν οι Αθηναίοι οι οποίοι ήρθαν σε σύγκρουση με τους Θάσιους (465–463 π.Χ.) και εγκαταστάθηκαν στις περιοχές που προηγουμένως ελέγχονταν από αυτούς.

17. Το 42 π.Χ. οι Φιλιπποί έρχονται στο προσκήνιο σημαντικών ιστορικών γεγονότων. Είναι η περίοδος που η Ρώμη σπαράσσεται από εμφύλιους πολέμους. Μετά τη δολοφονία του Ιουλίου Καίσαρα (44 π.Χ.), δύο από τα μέλη της τριανδρίας που ανέλαβε την εξουσία της Ρώμης, ο Οκταβιανός (63 π.Χ.–14 μ.Χ.), και ο Αντώνιος (83–30 π.Χ.), αποφασίζουν να εκστρατεύσουν στη Μακεδονία και τη Θράκη, εναντίον των δολοφόνων του Ιουλίου Καίσαρα, του Γαίου Κάσσιου Λογγίνου (87 ή 86 π.Χ.–42 π.Χ.) και του Μάρκου Ιούνιου Βρούτου (85–42 π.Χ.). Οι δύο αντίπαλες ρωμαϊκές στρατιές, που το μέγεθός τους δεν είχε προηγούμενο στις εμφύλιες διαμάχες της Ρώμης, συγκρούονται τελικά στην πεδιάδα των Φιλιππων. Νικητές αναδεικνύονται ο Οκταβιανός και ο Αύγουστος, ενώ οι δύο ηττημένοι, πρώτα ο Κάσσιος, και στη συνέχεια ο Βρούτος, αυτοκτονούν. Ο Αντώνιος, που μετά τη νίκη του ανέλαβε τις ανατολικές επαρχίες της αυτοκρατορίας, μετέτρεψε τους Φιλίππους σε ρωμαϊκή αποικία (*Colonia Victrix Philippensium*) εγκαθιστώντας στην πόλη έναν μεγάλο αριθμό Ρωμαίων αποίκων.

18. *Πράξεις Αποστόλων*, 16: 12–15. Η αγία Λυδία από τη Θυάτειρα της Μ. Ασίας ανήκε σε εύπορη οικογένεια και ζούσε στους Φιλίππους τον 1ο αι. μ.Χ. Λέγεται ότι καταγινόταν με το εμπόριο πορφύρας, πολύτιμης χρωστικής ουσίας που παράγεται από το ομώνυμο κοχύλι και δίνει σε πολυτελή υφάσματα βαθυκόκκινο χρώμα. Βαπτίστηκε χριστιανή μαζί με όλη την οικογένειά της από τον απόστολο Παύλο στον Ζυγάκη ποταμό κοντά στους Φιλίππους. Ανακრύχθηκε ισαπόστολος και αγία, ενώ αποτελεί την πρώτη χριστιανή που βαπτίστηκε επί ευρωπαϊκού εδάφους. Το 1974 η Ορθόδοξη Εκκλησία δίπλα στον ποταμό Ζυγάκη αναγείρει βαπτιστήριο και ναό στα πρότυπα των πρώτων χριστιανικών βαπτιστηρίων με τοιχογραφίες από το βίο του αποστόλου Παύλου. Βρέφη και ενήλικες βαπτίζονται ακόμα στο χώρο αυτό ακολουθώντας το παράδειγμα της αγίας Λυδίας, ενώ χριστιανοί από όλον τον κόσμο συναντώνται εδώ ακολουθώντας τα βήματα του αποστόλου Παύλου.

19. Τουρκική λέξη με την οποία αποδίδεται η κολώνα, κάθε ψηλό, κατακόρυφο στήριγμα.

βιβλιογραφία

20. Ο Κάρολος Λουδοβίκος Ναπολέων Γ', πρώτος πρόεδρος της Γαλλικής Δημοκρατίας (1848–1852) και στη συνέχεια αυτοκράτορας της Γαλλίας, ήταν ανιψιός του περίφημου Ναπολέοντα Α' Βοναπάρτη. Τα πορίσματα της έρευνας των δύο ερευνητών συμπεριλήφθηκαν στον τόμο *Mission archéologique de Macédoine* (1876) και αποτελούν μία πρώτη συστηματική καταγραφή και αποτύπωση των μνημείων του αρχαιολογικού χώρου.

21. «...ἐκεῖθεν τε εἰς Φιλίππους, ἥτις ἔστι πρώτη τῆς μερίδος τῆς Μακεδονίας πόλις κολωνία.»

22. Για τις διαφορετικές φάσεις οικοδόμησης του Forum, βλ. σμ. 10.

23. Η λεγόμενη «Βασιλική Γ'», 80 μ. μόλις στα δυτικά της «Βασιλικής Α'», κτίστηκε στο α' τέταρτο του 6ου αι. μ.Χ. και ανασκευάστηκε μετά τα μέσα του ίδιου αιώνα. Ανήκει στον τύπο της τρίκλιτης ξυλόστεγης βασιλικής με εγκάρσιο κλίτος και διακρίνεται για τον πλούσιο γλυπτό της διάκοσμο και τα πολυτελή μαρμαροθετήματα των διαδόχων της. Μία ακόμη βασιλική έχει εντοπιστεί στα δυτικά της αγοράς, ενώ έξω από τα ανατολικά τείχη της πόλης, όπου εκτεινόταν το νεκροταφείο, έχει αποκαλυφθεί μία μεγάλη τρίκλιτη βασιλική του β' μισού του 4ου αι. μ.Χ. με κοιμητηριακή χρήση.

24. Η Εγνατία οδός αποτελεί τον πρώτο μεγάλο δημόσιο δρόμο που κατασκευάστηκε από τους Ρωμαίους εκτός της Ιταλικής χερσονήσου μεταξύ του 146–120 π.Χ. Σύμφωνα με τον γεωγράφο Στράβωνα είχε μήκος 535 ρωμαϊκά μίλια (γύρω δηλαδή στα 800 χλμ.) και ένωνε τη Ρώμη με τις μεγάλες πόλεις της Βαλκανικής χερσονήσου, καθώς αποτελούσε συνέχεια της Αππίας οδού, της πιο μεγάλης οδικής αρτηρίας, της Ιταλικής χερσονήσου.

Γούναρνς Γ., Γούναρν Ε., *Φίλιπποι, Αρχαιολογικός Οδηγός*, Θεσσαλονίκη 2004.

Γούναρν Ε.Γ., *Φίλιπποι: Η οικία της τέταρτης οικοδομικής νησίδας ανατολικά του Forum*, Θεσσαλονίκη 2021.

Ζάννις, Α.Γ., «Η αρχαία Δάτος», στο Α.Χρ. Μεντζής, *Παγγαίο Ι: Τα πρακτικά του Πρώτου Συνεδρίου Τοπικής Ιστορίας*, Ελευθερούπολη 2017, 172–201.

Κουκούλη-Χρυσανθάκη Χ.–Μπακιρτζής Χ., *Φίλιπποι*, Αθήνα 1995 (1η έκδ.).

Κουρκουτίδου-Νικολαΐδου Ευ., «Φίλιπποι: Από την παλαιοχριστιανική στη βυζαντινή πόλη», *Διεθνές Συμπόσιο, Βυζαντινή Μακεδονία, 324–1430 μ.Χ., Θεσσαλονίκη, 29–31 Οκτωβρίου 1992*, Θεσσαλονίκη 1995, 171–182.

Λαζαρίδης Δ., *Φίλιπποι–Ρωμαϊκή αποικία*, Αθήνα 1973.

Μέντζος Α., «Ζητήματα τοπογραφίας των χριστιανικών Φιλιππων», *Εγνατία* 9 (2005), 101–156.

Σαρματζίδου Στ., «Εγνατία οδός: Από τους Φίλιππους στη Νεάπολη», στο Κουκούλη-Χρυσανθάκη Χ.–Ricard O. (επιμ.), *Μνήμη Δ. Λαζαρίδη: Πόλις και χώρα στην αρχαία Μακεδονία και Θράκη, Πρακτικά Αρχαιολογικού Συνεδρίου, Καβάλα, 9–11 Μαΐου 1986*, Θεσσαλονίκη 559–587.

Τσώκος Χ., «Η θρησκευτική τοπογραφία των Φιλιππων κατά τον 2ο και 3ο αι. μ.Χ.», *Το Αρχαιολογικό Έργο στη Μακεδονία και Θράκη* 17 (2003), 71–85.

Bakirtzis Ch.–Koester H. (επιμ.), *Philippi at the Time of Paul and after His Death, Χάρριςμπεργκ* (Πενσυλβάνια) 1998.

Fournier J. (επιμ.), *Philippes, de la Préhistoire à Byzance: Études d'archéologie et d'histoire*, Αθήνα 2016.

Friesen St.J.–Lychounas M.–Schowalter D.N., *Philippi, from “Colonia Augusta” to “Communitas Christiana”: Religion and Society in Transition*, Λέιντεν–Βοστώνη 2022.

Koukouli-Chrysanthaki, Ch., “Philippi”, στο R.J. Lane Fox (επιμ.), *Brill's Companion to Ancient Macedon: Studies in the Archaeology and History of Macedon, 650 BC–300 AD*, Λέιντεν–Βοστώνη 2011, 437–452.

Sears M., “The Camps of Brutus and Cassius at Philippi, 42 B.C.”, *Hesperia* 86/2 (2017), 359–377.

Sève M., 1914–2014: *Philippes: 100 ans de recherches françaises/Φίλιπποι: 100 χρόνια γαλλικών ερευνών/Philippi: 100 years of French Research*, Αθήνα 2014.

Sève M.–Weber P., *Guide du forum de Philippes*, Αθήνα 2012 (και σε ελλ. έκδ. 2014, μτφρ. Π. Καρβώνης).

Πηγές στο διαδίκτυο:

Ο αρχαιολογικός χώρος των Φιλιππων: http://odysseus.culture.gr/h/3/gh351.jsp?obj_id=2387 <https://whc.unesco.org/en/list/1517/>

<https://www.youtube.com/watch?v=4niLHGxydQc>

Αρχαιολογικές ξεναγήσεις, Αρχαίοι Φίλιπποι (1988): <https://www.youtube.com/watch?v=18phk7LyPng>

Το αρχαίο θέατρο των Φιλιππων: <https://en.calameo.com/read/004470083b02bc18aa13d?authid=XJggewwrSFnj>

προέλευση εικόνων

Εξώφ.: ΥΠΠΟ/ΔΑΜΕΕΠ

1. ΥΠΠΟ/ΔΑΜΕΕΠ

2. Van Den Brule, A., *L'Orient Hellène. Grèce-Crète-Macédoine*, Παρίσι 1907, 273. Ίδρυμα Αικ. Λασκαρίδη <https://el.travelogues.gr/item.php?view=39520>

3. ΥΠΠΟ/ΔΑΜΕΕΠ

4. Cousinéry E.-M., *Voyage dans la Macédoine, contenant des recherches sur l'histoire, la géographie et les antiquités de ce pays*, τ. II, Παρίσι 1831. Ίδρυμα Αικ. Λασκαρίδη, <https://el.travelogues.gr/item.php?view=54258>

5. ΥΠΠΟ/ΔΑΜΕΕΠ

6. ΥΠΠΟ/ΔΑΜΕΕΠ

7. ΥΠΠΟ/ΔΑΜΕΕΠ

8. ΥΠΠΟ/ΔΑΜΕΕΠ

9. ΥΠΠΟ/ΔΑΜΕΕΠ

10. Γούναρνς Γ., Γούναρν Ε., 2004, εικ. 15.

11. ΥΠΠΟ/ΔΑΜΕΕΠ

12. ΥΠΠΟ/ΔΑΜΕΕΠ

ΜΝΗΜΕΙΩΔΕΙΣ ΠΕΡΙΠΕΤΕΙΕΣ

στα ελληνικά μνημεία υφεσco

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Υπουργείο Πολιτισμού

Γενική Διεύθυνση Αρχαιοτήτων και Πολιτιστικής Κληρονομιάς

- Διεύθυνση Αρχαιολογικών Μουσείων,
- Εκθέσεων και Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων
- Τμήμα Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων και Επικοινωνίας

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

Επιχειρησιακό Πρόγραμμα
Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού,
Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ISBN 978-960-386-607-7